

Яковець І. С.,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
керівник центру правового забезпечення розвитку науки
і технологій Науково-дослідного інституту
інтелектуальної власності,

Національна академія правових наук України,
м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-1022-3115

РОБОТА З КРИВДНИКАМИ В МЕЖАХ НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ

У статті проаналізовано повноваження органів пробації щодо роботи з кривдниками в межах наглядової пробації, розглянуто наявні інструменти впливу на поведінку таких осіб, їх співвідношення з іншими формами соціально-виховного впливу.

Підкреслено, що діяльність органів пробації полягає не лише у забезпеченні контролю за поведінкою таких осіб та впровадженні пробаційних програм при їх призначенні вироком суду, а й у формуванні необхідної співпраці та створенні умов, які дають змогу ефективно впливати на криміногенні чинники для їх подолання або зменшення. Для цього в межах наглядової пробації повинно відбуватися вивчення індивідуальних та групових особливостей кривдників, вивчатися можливості інших органів і установ, причетних до подолання проблеми домашнього насильства.

Наглядова пробація є способом державного впливу на процес покарання правопорушників, визначення необхідності продовження міри кримінального примусу, а також способом визначення ефективності заходу кримінальної відповідальності та передбачає існування системи заходів повсякчасного або випадкового моніторингу поведінки засуджених.

Розкрито роль наглядової пробації в національних реаліях та висвітлено проблемні її аспекти в контексті роботи з кривдниками.

Ключові слова: засуджені, пробація, наглядова пробації, суб'єкт наглядової пробації, кримінально-правові заходи, не пов'язані з ізоляцією правопорушників, взаємодія органів пробації, організаційно-правовий механізм взаємодії пробації.

Постановка проблеми. Одним із прогресивних інститутів сучасної правової системи, без сумніву, є пробація. Світовий досвід доводить, що саме інститут пробації дозволяє уникнути жорсткості та заформалізованості при виконанні покарання. Відтак, формулюючи мету пробації, законодавець визначає те, чого прагне досягти держава при її впровадженні, а це насамперед гарантування

безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Захист суспільства досягається шляхом дотримання інтересів усіх зацікавлених сторін: потерпілих, підсудних та громади через зменшення рівня повторної злочинності, здійснення ефективного нагляду за правопорушниками, зменшення ризику для суспільства з боку злочинців, їх доступу до ринку праці, індивідуальному підході до потреб та проблем кожного суб'єкта пробації тощо. Захист суспільства, у такому разі, виступає пріоритетною метою перед особистими інтересами тих осіб, які залучаються до сфери діяльності органів кримінальної юстиції.

Досягнення виправлення засудженого припускає усунення суспільної небезпечності особи, тобто такий вплив, в результаті якого з'являється схильність до правомірної поведінки і, головне – засуджений під час і після відбування покарання не вчиняє нових злочинів. Виправлення полягає в тому, щоб шляхом примусового впливу на засудженого внести корективи в його соціально-психологічні властивості, нейтралізувати негативні настанови, змусити додержуватися положень закону про кримінальну відповідальність, а ще краще, нехай навіть під страхом покарання, прищепити повагу до закону. Досягнення такого результату визнається юридичним виправленням, що само по собі важливий результат застосування покарання, суттєвий показник його ефективності.

Реформування системи пробації в Україні потребує вдосконалення та запровадження нових методів у сфері наглядової пробації і роботи з різними категоріями суб'єктів пробації. Особливо це стосується роботи з різними їх категоріями, що об'єднані специфікою вчиненого правопорушення, оскільки в таких засуджених є особливі криміногенні чинники. Актуальність проблематики наглядової пробації, в межах якої і відбувається соціально-виховний вплив на суб'єктів пробації, потребує детального визначення організаційно-правового механізму взаємодії пробації з іншими структурами для забезпечення належної роботи із суб'єктами пробації, зокрема, кривдниками, що засуджені до покарань, не пов'язаних з ізоляцією правопорушників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми виконання окремих видів покарань, не пов'язаних з позбав-

ленням волі, досліджувалися з позицій науки кримінального та кримінально-виконавчого права, кримінології, педагогіки та психології в роботах С. С. Алексеева, О. В. Беци, І. Г. Богатирьова, О. І. Богатирьової, І. А. Вартилицької, Р. М. Гури, В. М. Дрьоміна, О. О. Книженко, Л. Г. Крахмальника, А. С. Минаєва, С. М. Пономарьова, П. І. Самошина, А. Х. Степанюка, О. В. Ткачової, В. І. Тютюгіна, О. В. Філімонова, В. П. Філонова, М. П. Черненка, В. П. Шупілова та інших. Проте, незважаючи на значні досягнення названих авторів, слід зазначити, що переважна більшість з них присвячена загальним питанням функціонування органів пробації, виконанню окремих видів кримінальних покарань, а проблеми організації наглядової пробації стосовно певних категорій засуджених (зокрема, кривдників) залишилися поза увагою.

Виклад основного матеріалу. Питання запобігання домашньому насильству в Україні не нове і набуло актуальності ще до ратифікації Стамбульської конвенції, норми якої захищають не тільки жінок, а застосовуються до всіх жертв насильства в мирний час і ситуаціях збройного конфлікту, що сьогодні надзвичайно важливо для нашої держави в умовах збройної агресії росії в Україні. Пробація при цьому стала однією з ланок на рівні органів місцевого самоврядування, соціальних служб, правоохоронних органів, яка здійснює заходи щодо протидії домашньому насильству. Так, сьогодні на обліку підрозділів пробації перебуває близько тридцяти (26), притягнених до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі. А також понад шістьсот (623) осіб – засуджені за аналогічні чи подібні вчинки до кримінальної відповідальності [1].

Соціально-виховна та профілактична робота серед таких осіб проводиться в межах наглядової пробації. За Законом України «Про пробацію», наглядова пробація – це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, пробаційного нагляду, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді пробаційного нагляду, громадських робіт або ви-

правних робіт, пробаційного нагляду, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів [2].

Наглядова пробація є різновидом пробації, яка імплементована в національне законодавство на підставі міжнародно-правових актів. Метою наглядової пробації є розроблення індивідуальних програм стосовно засудженого, яка б дозволила в межах виховних заходів позитивно вплинути на зміну особи, адаптувати її до суспільства, а також запобігти вчиненню нових кримінальних правопорушень в умовах здійснення контролю за поведінкою суб'єкта пробації.

Більшість учених категорію контроль розуміють як багатобачне та багатозначне явище в широкому та вузькому сенсі. Загальнотеоретичний підхід до поняття «контроль» у широкому значенні визначає його як сукупність політичних, економічних та ідеологічних процесів і методів, яким належить забезпечити стабільність суспільства і державного ладу, дотримання соціального порядку, вплив на масову та індивідуальну свідомість, тобто соціальний контроль. У вузькому – як перевірку підконтрольних об'єктів. Залежно від того, на якому рівні та стосовно чого розглядається контроль, останній може бути охарактеризований як гарантія, спосіб забезпечення дисципліни та законності, принцип, вид діяльності, управлінська функція, умова ефектної діяльності тощо.

Проте потрібно зауважити, що зміст контролю за поведінкою суб'єктів пробації та кривдників дещо відрізняється. І це слід мати на увазі під час проведення з ними відповідних заходів. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у статті 6 відносить уповноважені органи з питань пробації (поряд зі службами у справах дітей; уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України; органами управління освітою, навчальними закладами, установами та організаціями системи освіти; органами охорони здоров'я, установами та закладами охорони здоров'я; центрами з надання безоплатної правничої допомоги; судами; прокуратурою) до інших органів і ус-

танов, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [3].

У статті 15 згаданого Закону передбачено базові принципи взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема, вона передбачає: 1) взаємне інформування не пізніше однієї доби про виявлені факти домашнього насильства у випадках, передбачених цим Законом, з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом; 2) реагування на випадки домашнього насильства відповідно до компетенції та з урахуванням оцінки ризиків, що загрожують постраждалій особі; 3) узгодження заходів реагування на випадки домашнього насильства та надання дієвої допомоги постраждалим особам, що здійснюються різними суб'єктами; 4) розроблення та виконання відповідно до компетенції програм для кривдників; 5) розроблення та виконання відповідно до компетенції програм із запобігання та протидії домашньому насильству; 6) організацію здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до компетенції; 7) обмін досвідом у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 8) скоординовану міжвідомчу підготовку фахівців, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 9) здійснення спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству моніторингу дотримання вимог законодавства суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, розроблення пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, залучають до співпраці з організації та здійснення таких заходів і надання дієвої допомоги постраждалим особам громадські об'єднання, іноземні неурядові організації та інших заінтересованих осіб, а також забезпечують висвітлення таких заходів і діяльності в медіа з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом. Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання

та протидії домашньому насильству, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, звітують центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень, визначених цим Законом, у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, який, зокрема, передбачає: 1) звітування служб у справах дітей через Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації; 2) звітування уповноважених підрозділів органів Національної поліції України через центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку; 3) звітування органів управління освітою, навчальних закладів та установ системи освіти через центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти; 4) звітування органів охорони здоров'я, установ та закладів охорони здоров'я через центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; 5) звітування центрів з надання безоплатної правничої допомоги через Координаційний центр з надання правничої допомоги [3].

Проте щодо органів пробації вищевказаний Порядок передбачає доволі звужене коло функцій і завдань, які свідчать про недостатність концентрації на спільному впливі на поведінку кривдників – суб'єктів пробації. Так, відповідно до Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658, у разі покладення судом на кривдника, звільненого від відбування покарання з випробуванням, обов'язку проходження пробаційної програми уповноважений орган з питань пробації інформує про таке рішення суду район-

ні, районні у м. Києві і Севастополі держадміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад, за місцем проживання (перебування) кривдника у триденний строк з дня надходження рішення суду, а також про закінчення проходження пробачійної програми – у п'ятиденний строк (п. 54).

Натомість у численних наукових роботах доведено, що для ефективної взаємодії і реалізації функції впровадження заходів у сфері запобігання та протидії певним виявам неправомірної поведінки. Зокрема, домашньому насильству, перелічені суб'єкти перш за все повинні бути наділені відповідними повноваженнями та компетенцією. У етимологічному розумінні повноваження – це право, надане кому-небудь для здійснення чогось [4, с. 169]. У юридичній літературі панують погляди на повноваження органів влади та посадових осіб як на нерозривне поєднання права та обов'язків. Зазвичай при характеристиці поняття «повноваження» йдеться про можливість діяти, надану особі юридичними нормами, що є її обов'язком, становить для неї певну суспільну необхідність діяти. Такими є повноваження органів держави і посадових осіб. У низці джерел підкреслюється, що держава не може ставити використання посадовими особами наданих їм прав у залежність від розсуду останніх, у зв'язку з чим вони одночасно розглядаються і як їх обов'язки. Сукупність та єдність службового обов'язку з наданими правами й утворює повноваження органу чи особи. З цієї позиції, як здається, необхідно підходити й до визначення повноважень суб'єктів оптимізації. Зрештою, можемо стверджувати, що їх повноваження – це сукупність прав і обов'язків, покладених на них у відповідних нормативних актах. Надані повноваження у своїй сукупності становлять компетенцію цього органу або служби.

У науці існують різноманітні визначення компетенції: компетенція – це межі відання, обов'язок виконання певних завдань та функцій державного органу; компетенція, приміром, органу державного управління є системою повноважень цього органу щодо здійснення державної влади. Інколи у найбільш загальному вигляді компетенція є комплексом встановлених способів здійснення публічних функцій, склад яких визначають власне

компетенційні та супутні елементи. До перших відносять предмети відання та владні повноваження, до других – цілі як довгострокову нормативну орієнтацію держави та її органів і посадових осіб та обов'язок діяти. Існує думка про доцільність включення до поняття компетенції трьох ознак: 1) наявність спеціальних предметів відання; 2) визначення владних повноважень та меж їх застосування; 3) обов'язки органу.

Так, більшість фахівців погоджуються щодо взаємозв'язку та взаємозумовленості повноважень органу і предмета його діяльності, хоча при цьому більше уваги приділяється матеріально-побутовим аспектам компетенції, тоді як тут важливим є механізм її здійснення. Тому, як видається, компетенція – це скоріше коло питань, передбачених нормативно-правовим актом, що покликаний вирішувати державний орган; у компетенцію включаються повноваження державного органу, його відповідальність, правові засоби, форми та методи реалізації прав і виконання обов'язків.

Формально вказані в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» суб'єкти мають і необхідну для вживання заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та повноваження. Але недосконалість практики, звуження кола покладених завдань, відсутність спадковості та алгоритмів спільних дій свідчить про існування певних прогалин.

У контексті запобігання та протидії домашньому насильству в межах наглядової пробації мова повинна вестись не просто про діяльність на зазначених напрямках, а про діяльність спільну, взаємодію різних суб'єктів з числа визначених у законі, а також представників громадянського суспільства. У науці конституційного права однією з основних вимог, які висуваються до організації такої взаємодії, є цілісність державної влади, фактичним виявом якої є забезпечення системи стійких і стабільних взаємозв'язків між різними органами державної влади (що саме і дає можливість застосовувати поняття «система» щодо органів державної влади), які в межах наданих їм функцій і повноважень сприяють реалізації загальних функцій держави, її основних принципів, цілей і завдань [5, с. 85]. При цьому вказується на необхідність виключення розриву між нормативним закріп-

ленням повноважень та компетенції та тим, в який спосіб діють органи держави. За своєю природою такі розриви можуть мати дві основні форми: 1) прогалини і колізії у законодавстві, які залишають невизначеним певні відносини всередині системи органів державної влади [6, с. 26–33].

Слово «взаємодія» означає співдію, співдіяння; взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджену дію між ким-, чим-небудь [5, с. 259]. Взаємодія між особистостями має досліджуватися з позицій теорії обміну, виходячи із прагнення взаємодіючих індивідів до максимізації вигід та мінімізації витрат [8, с. 124]. При цьому регулярне і довгострокове відтворення ситуацій взаємодії приводить до стандартизації очікувань і формування норм, що структурують в очах індивіда моделі взаємодії та покладають обов'язки участі в них, тобто визначають соціальні ролі. Соціальна дія та взаємодія є продуктом виконання ролей, які суб'єкт отримує ззовні та інтерналізує. Взаємодія фіксує обмін інформацією, організацію спільних дій, тобто комунікація організовується у процесі спільної діяльності, з її приводу. Саме інформацією, що є необхідною, і доцільною, а не просто інформування про виконання певної функції або завдання щодо суб'єкта пробації.

Розрив спілкування (його аспекту) з діяльністю відмежовує ці процеси від широкого соціального фону, на якому вони відбуваються, тобто втрачається змістовий чинник спілкування. Єдиною умовою фіксації цього змістового моменту є взаємодія як форма організації конкретної діяльності. Компонентами взаємодії як процесу є фізичний (спільний рух у просторі, спільні дії) і духовний контакти. Тобто організації спільної діяльності властиві такі основні складові, що характеризують взаємодію як процес: індивіди, які діють (актанти), спільні дії, інформаційні зв'язки, взаємовплив, взаємини, взаєморозуміння. Взаємодія у спільній діяльності реалізується у формі організації цієї діяльності, тобто спрямованих на загальний предмет праці спільних дій. Саме вони зумовлюють необхідність використання основних структурних складових діяльності (цілей, мотивів та ін.) [9, с. 137].

І в контексті роботи з кривдниками – суб'єктами пробації саме належна взаємодія (така, що відповідає названим умовам)

повинна стати ключовим аспектом її практичного впровадження. Належність взаємодії можна визначити через такі її обов'язкові основні ознаки: 1) взаємозв'язок між суб'єктами соціальної системи; 2) наявність певної вигоди для обох суб'єктів відносин (цілі, мотиви); 3) демократичний характер взаємозв'язку; 4) взаємна узгодженість дій суб'єктів; 5) циклічна причинна залежність у зв'язках між суб'єктами; 6) відповідна спрямованість на досягнення наміченої цілі; 7) наявність комунікаційної функції, засобів контактів з іншими суб'єктами, що входять у таку систему.

Завдяки стабілізуючій ролі взаємодії, характеру взаємовідносин між суб'єктами, тобто наявності обопільного бажання суб'єктів до взаємних дій, вона за своєю суттю є найсприятливішою формою побудови соціальних відносин між будь-якими суб'єктами. Крім того, взаємодія полягає не тільки в безперервному впливі один на одного, а також і у використанні взаємодіючими сторонами можливостей один одного для досягнення власних цілей. Потрібно звернути увагу й на вагомий інформаційну роль, яку відіграє взаємодія у будь-яких соціальних відносинах: якщо за формою взаємодія подається як взаємозв'язок між суб'єктами, то за змістом вона є засобом обміну будь-якою інформацією. Тому є всі підстави вважати взаємодію фундаментальною основою впровадження процесу оптимізації у сфері виконання кримінальних покарань.

Висновки. На наш погляд, наявна інформація про стан взаємодії між суб'єктами заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно суб'єктів пробації показує його недосконалість, а, отже, не може забезпечити бажаний результат діяльності у цій сфері. Усе це негативно впливає на вірогідність припинення протиправної поведінки в майбутньому, натомість існування подібної проблеми надає нам додаткову, хоча поки що й теоретичну, можливість шляхом усунення виявлених суперечностей запропонувати способи організації діяльності відповідних суб'єктів для досягнення необхідних результатів.

Список використаних джерел

1. Новий інструмент пробації подолання домашнього насильства. URL: <https://www.probation.gov.ua/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F/> (дата звернення: 01.04.2024).
2. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>. (дата звернення: 01.04.2024).
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
4. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. Т. 3: О–Р. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Аконіт, 2001. 926 с.
5. Скрипнюк В. Конституційно-правові основи взаємодії органів державної влади і забезпечення верховенства права. *Право України*. 2010. № 3. С. 80–88.
6. Погребняк С. Про колізії в законодавстві. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 1 (32). С. 26–33.
7. Хоманс Дж. К. Социальное поведение: его элементарные формы. Социал. и гуманит. науки. Серия 11. Социология. 2001. № 2. С. 117–163.
8. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія. Київ : Академвидав, 2005. 448 с.

Iakovets I.,

Doctor of Sciences (Law), Senior Researcher,
Head of the Center for Legal Support of Science and
Technologies of the Scientific Research Institute
of Intellectual Property of the National Academy
of Legal Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1022-3115

**WORK WITH OFFENDERS WITHIN
SUPERVISED PROBATION**

The author of the article analyzes the powers of probation authorities to work with offenders within the framework of supervised probation, and

considers the available tools for influencing the behavior of such persons and their correlation with other forms of social and educational influence.

The article emphasizes that the activities of probation authorities are not only about ensuring control over the behavior of such persons and implementing probation programs when they are appointed by a court sentence, but also about forming the necessary cooperation and creating conditions which allow for effective influence on criminogenic factors to overcome or reduce them. To this end, supervised probation should include the study of individual and group characteristics of offenders, and the capabilities of other agencies and institutions involved in overcoming the problem of domestic violence.

Supervised probation is a way of state influence on the process of punishing offenders, determining the need to extend the measure of criminal coercion, as well as a way to determine the effectiveness of the criminal liability measure and provides for the existence of a system of measures for regular or random monitoring of the behavior of convicts. The Recommendation Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to Member States on the Council of Europe Probation Rules states that probation, based on actions and measures of educational influence, is designed to ensure the enforcement of statutory sentences through supervision in order to involve convicts in public life and ensure the safety of society. At the same time, supervision should be viewed not only as a control function, but also as a means of counseling, assisting or motivating prisoners.

The same document emphasizes that the probation service should work in cooperation with other public or private organizations and local governments to facilitate the reintegration of prisoners into society. Coordinated and complementary activities of different agencies based on the application of different branches of science are necessary to solve the sometimes complex problems of convicts and ensure the safety of society. The probation service should interact with other bodies and institutions of the justice system, with agencies that support its activities, and with the public to effectively perform its duties and functions. 38. The probation service should encourage the agencies supporting its activities so that they take responsibility for solving the problems of convicts as members of society.

The article reveals the role of supervised probation in national realities and highlights its problematic aspects in the context of working with offenders.

Key words: *convicts, probation, supervised probation, subject of supervised probation, criminal law measures not related to the isolation of offenders, interaction of probation authorities, organizational and legal mechanism of probation interaction.*

References

1. *A new probation tool for overcoming domestic violence*, available at: <https://www.probation.gov.ua/> (accessed 01 April 2024).

2. Ukraine (2015), *On Probation*, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

3. Ukraine (2017), *On Preventing and Combating Domestic Violence*: Law of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (accessed 01 April 2024).

4. *The Newest Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language* (2001), in 4 vols. Vol. 3, O–P, Iaremenko V., Slipushko O. K., Akonit.

5. Skrypniuk, V. (2010), "Constitutional and legal framework for interaction between public authorities and ensuring the rule of law", *Law of Ukraine*, No. 3, pp. 80–88.

6. Pohrebniak, S. (2003), "On conflicts in legislation", *Bulletin of the Academy of Right-wing Sciences of Ukraine*, No. 1 (32), pp. 26–33.

7. Khomans, J. K. (2001), "Social behavior: its elementary forms", *Social and humanitarian sciences*, Series 11, Sociology, No. 2, pp. 117–163.

8. Orban-Lembrik, L. E. (2005), *Social Psychology*, Academvydav, Kyiv.